

УДК 94(476):331.108

І. А. Пушкін

ПАДРЫХТОЎКА БЕЛАРУСКІХ КАДРАЎ ВЫШЭЙШАЙ КВАЛІФІКАЦЫІ Ё ЭПОХУ «РАЗВІТОГА САЦЫЯЛІЗМА»

Анатацыя. Аналізуецца падрыхтоўка беларускіх кадрў вышэйшай кваліфікацыі для прамысловасці ў 1970–1980-я гг. Раскрыты некаторыя асаблівасці фарміравання кадравага складу прамысловасці БССР. У выніку выяўлены станоўчыя і адмоўныя заканамернасці падрыхтоўкі кадрў у савецкі перыяд. Устаноўлена, што спробы выправіць становішча ў эканоміцы шляхам падрыхтоўкі кадрў вышэйшай кваліфікацыі і ўкаранення розных метадаў павышэння якасці і эфектыўнасці кадравага патэнцыялу ва ўмовах існавання савецкай эканамічнай сістэмы не прынеслі чаканага выніку.

Ключавыя словы: кадры, кадры вышэйшай кваліфікацыі, падрыхтоўка кадрў, перападрыхтоўка і павышэнне кваліфікацыі, Беларусь, савецкі перыяд.

Лічыцца, што ў савецкую эпоху была створана эфектыўная сістэма падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадрў для ўсіх галін эканомікі. Наша мэта – прааналізаваць падрыхтоўку беларускіх кадрў вышэйшай кваліфікацыі для прамысловасці ў 1970–1980-я гг., што дазваляе лепш зразумець змены ў сістэме падрыхтоўкі кадрў у пераходны постсавецкі перыяд і ў сучаснай Беларусі.

Напрыканцы 1960-х – пачатку 1970-х гг. у гаспадарча-культурным комплексе БССР не хапала спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй, якія павінны былі замяніць на вытворчасці так называемых «практыкаў» – работнікаў, якія працавалі на адказных пасадах не ў адпаведнасці з атрыманай адукацыяй, а выключна дзякуючы практычнаму вопыту.

Савецкая Беларусь адставала ад іншых рэгіёнаў СССР па колькасці спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Так, на тысячу насельніцтва тут прыходзілася 57 спецыялістаў такога ўзроўню, у той час як па краіне гэты паказчык складаў 65 чалавек. Нягледзячы на тое, што ў рэспубліцы працавалі 28 вышэйшых навучальных устаноў (ВНУ) з колькасцю 137,3 тыс. студэнтаў, па гэтаму паказчыку БССР сярод саюзных рэспублік займала толькі 11-е месца. Увядзенне новых прамысловых прадпрыемстваў стварала яшчэ большы дэфіцыт інжынерных кадрў, асабліва ў галіне машынабудавання, вылічальнай тэхнікі, аўтаматызаваных сістэм кіравання, патрэбнасць у якіх задавальнялася на 58 % [1, с. 469].

У маі 1970 г. ЦК КПБ накіраваў у ЦК КПСС ліст «Аб стане развіцця навукі і вышэйшай адукацыі ў Беларускай ССР», дзе ўздымалася пытанне аб неабходнасці адкрыцця ў рэспубліцы шэрагу вышэйшых навучальных устаноў. З 1 студзеня 1973 г. на базе тэхналагічнага факультэта Магілёўскага машынабудаўнічага інстытута (сёння – Беларуска-Расійскі ўніверсітэт) пачаў працаваць Магілёўскі тэхналагічны інстытут (з 2021 г. – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

харчовых і хімічных тэхналогій). Ён стаў адзінай у рэспубліцы вышэйшай установай, якая разгарнула падрыхтоўку спецыялістаў для харчовай і перапрацоўчай галін аграпрамысловага комплексу і хімічнай прамысловасці [4, арк. 2–53]. На базе філіяла Беларускага тэхналагічнага інстытута з 1974 г. шматпрофільную падрыхтоўку інжынераў разгарнуў Наваполацкі палітэхнічны інстытут. З 1 студзеня 1980 г. вышэйшая школа БССР папоўнілася яшчэ адной навучальнай установай – Гомельскім кааператыўным інстытутам. У выніку ў 1985/86 нав. г. колькасць ВНУ ў Беларускай ССР дасягнула 33, а кантынгент студэнтаў склаў 181,9 тыс. чалавек [1, с. 469].

У 1981–1985 гг. пачалася падрыхтоўка інжынерных кадраў па кірунках «Сістэмы аўтаматызаванага праектавання», «Аўтаматызацыя і комплексная механізацыя хіміка-тэхналагічных працэсаў», «Робататэхнічныя сістэмы», «Будаўніцтва цеплавых і атамных электрастанцый», «Паўправадніковыя і мікраэлектронныя прыборы» і інш. Калі ў 1971 г. кадры рыхтаваліся па 165 спецыяльнасцях, то ў 1985 г. – па 2056. За 1981–1984 гг. выпуск спецыялістаў у галіне электроннай тэхнікі і аўтаматызацыі вырас на 27,5 %, комплекснай механізацыі, машынабудавання – на 45 %, аўтаматызаваных сістэм кіравання – на 66 %. Колькасць спецыялістаў па эксплуатацыі і наладцы станкоў з праграмным кіраваннем павялічылася ў 2,4 разы, рамонту і абслугоўванню бытавой радыёэлектроннай тэхнікі – у 5,5 разы і г. д. Рэалізоўвалася Комплексная праграма па падрыхтоўцы і перападрыхтоўцы кадраў у вобласці стварэння і эксплуатацыі робататэхнічных комплексаў (РТ), гнуткіх вытворчых сістэм (ГВС) і сістэм аўтаматызаванага праектавання (САПР). У васьмі ВНУ Беларусі толькі за 1987 г. падрыхтавалі адпаведных спецыялістаў у колькасці 1274 чалавек [3, с. 137; 6, арк. 132, 133].

Патрабаванні тэхнічнага прагрэсу ў вытворчасці паспрыялі стварэнню вучэбных кафедр на вядучых прадпрыемствах БССР. Так, у пачатку 1970-х гг. на Мінскім трактарным заводзе была створана кафедра калёсных трактароў Беларускага палітэхнічнага інстытута. З верасня 1975 г. на Беларускім аўтамабільным заводзе пачала дзейнічаць кафедра вялікагрузных аўтамабіляў. У сярэдзіне 1980-х гг. на Магілёўскім ВА «Хімвалакно» стварылі філіял кафедры «Хімічнай тэхналогіі высокамалекулярных злучэнняў» Магілёўскага тэхналагічнага інстытута [1, арк. 471; 4, арк. 214–215]. Арганізацыя такіх вучэбных структур садзейнічала больш эфектыўнаму выкарыстанню кваліфікаваных завадскіх кадраў для навучання і выхавання будучых спецыялістаў, збліжэнню вучэбнага працэсу з вытворчасцю, больш шырокаму выкарыстанню ў вучэбных мэтах вытворчай базы прадпрыемстваў.

На падрыхтоўцы кадраў вышэйшай кваліфікацыі негатыўна адбівалася недастатковае фінансаванне. Не хапала ўласных вучэбных плошчаў. Хранічнай была праблема забеспячэння студэнцкай моладзі інтэрнатамі. Складанасці ў арганізацыі вучэбнага працэсу, нізкая зарплата выпускнікоў ВНУ зніжалі зацікаўленасць моладзі ў набыцці вышэйшай адукацыі. Калі ў 1975 г. у БССР

дакументы на паступленне ў ВНУ падаваў кожны дзесяты выпускнік, то ў 1981 г. – толькі дваццаты, што на чвэрць зменшыла колькасць абітурыентаў. За 1970–1980 гг. колькасць выпускнікоў, якія здавалі экзамены на дзённыя аддзяленні вышэйшай школы, скарацілася з 42 % да 32 %, а па ўсіх формах навучання – з 48 % да 36 % [1, арк. 473; 3, арк. 138].

Нягледзячы на прынятыя арганізацыйныя меры, праблема забеспячэння прамысловага комплексу рэспублікі кадрамі вышэйшай кваліфікацыі працяглы час заставалася не вырашанай. У 1985 г. на прадпрыемствах БССР кожны другі кіраўнік цэха і яго намеснік, кожны трэці галоўны спецыяліст, палова эканамістаў, каля 70 % галоўных і старшых бухгалтараў не мелі вышэйшай адукацыі. У той жа час шмат дыпламаваных кадраў выкарыстоўваліся не па спецыяльнасці. Напрыканцы 1984 г. больш за 111 тыс. з іх працавалі на пасадах, якія не патрабавалі ні вышэйшай, ні сярэдняй спецыяльнай адукацыі [7, арк. 25–26; 8, арк. 13, 15; 9, арк. 14–15; 10, арк. 65].

У даследуемы перыяд праблему забеспячэння неабходнымі кадрамі ў пэўнай ступені дапамагала вырашыць сістэма перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі. У БССР сетка павышэння кваліфікацыі кіруючых работнікаў і спецыялістаў народнай гаспадаркі ўключала на 1985 г. 136 вучэбных цэнтраў, створаных пры 34 міністэрствах і ведамствах БССР, у тым ліку 12 інстытутаў, 13 факультэтаў, 19 вучэбна-курсавых камбінатаў, 59 курсаў і 33 іншых вучэбных цэнтра, у якіх штогод праходзілі абучэнне каля 70 тыс. чалавек. Акрамя таго, у БССР былі вучэбныя цэнтры павышэння кваліфікацыі саюзнага падпарадкавання. Змены, якія адбываліся ў палітычным і эканамічным развіцці краіны, выклікалі неабходнасць перагляду тэматыкі і зместу навучальнага працэсу. За 1988–1989 гг. пры ВНУ БССР былі арганізаваны два міжгаліновыя інстытута, 11 факультэтаў і курсаў павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў у галіне новай тэхнікі і прагрэсіўных тэхналогій, удасканалення гаспадарчага механізма, знешнеэканамічных сувязей. У 1989 г. у БССР павысілі кваліфікацыю больш за 180 тыс. кіруючых работнікаў і спецыялістаў, з іх у інстытутах – 44 %, на факультэтах – 8 %, на курсах – 48 %.

Існавалі недахопы і невырашаныя праблемы. Павышэнне кваліфікацыі вельмі часта падмянялася нарадамі, семінарамі, тэхнічнай вучобай. Не забяспечвалася ўстаноўленая перыядычнасць абучэння кадраў, якая складала 10 год (пры норме – 5 год), а для кіраўнікоў прадпрыемстваў (арганізацый), работнікаў органаў кіравання – больш 15–20 год. Дзяржаўная сістэма павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў пачынаючы з 1988 г. адчувала вялікія цяжкасці з камплектаваннем.

Яшчэ адной формай павышэння кваліфікацыі былі стажыроўкі кіраўнікоў і галоўных спецыялістаў. Міністэрствы і ведамствы БССР вызначалі пералікі лепшых прадпрыемстваў і арганізацый для стажыроўкі ў іх кадраў прамысловасці, будаўніцтва, транспарта, гандлю, бытавога абслугоўвання насель-

ніцтва, калгасаў, саўгасаў і іх вытворчых падраздзяленняў. Адзначаючы вялікую карысць і значнасць стажыровак, варта адзначыць, што часам стажыроўка пераўтваралася ў фармальнасць – спецыялісты (асабліва кіраўнікі) з'яўляліся толькі ў пачатку стажыроўкі, каб скласці і зацвердзіць план яе праходжання, і напрыканцы, каб забраць станоўчы водгук і пасведчанне.

Аналіз падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі беларускіх кадраў у эпоху «развітога сацыялізма» і апошнія пяці год існавання Савецкай Беларусі дазваляе адзначыць, што станоўчым было развіццё ў рэспубліцы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі. Пачалася падрыхтоўка кадраў па новых спецыяльнасцях, абумоўленых запытамі навукова-тэхнічнага прагрэсу. Існавалі розныя формы перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі работнікаў. Адмоўным было тое, што пры падрыхтоўцы спецыялістаў дзейнасць навукова-даследчых, праектна-канструктарскіх і тэхналагічных арганізацый, навуковых падраздзяленняў ВНУ не была канцэнтравана ў поўнай меры на вырашэнні найважнейшых навукова-тэхнічных праблем. У прыватнасці, стварэнне якасных і канкурэнтназдольных тавараў народнага спажывання на аснове ўкаранення новых, перадавых тэхнічных распрацовак. Нягледзячы на няўхільны рост удзельнай вагі асоб з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй сярод інжынерна-тэхнічных работнікаў і скарачэнне долі «практыкаў», па ранейшаму назіралася расслаенне кіраўніцкіх кадраў прамысловасці і прадпрыемстваў на групы «практыкаў» і спецыялістаў з высокай профільнай адукацыяй.

Спробы выправіць становішча ў эканоміцы шляхам падрыхтоўкі кадраў вышэйшай кваліфікацыі і ўкаранення розных метадаў павышэння якасці і эфектыўнасці кадравага патэнцыялу ва ўмовах існавання савецкай эканамічнай сістэмы не прынеслі чаканага выніку. У перыяд «развітога сацыялізма» на адказных пасадах як у сферы дзяржаўнага кіравання, так і ў прамысловасці пераважалі асобы сталага ўзросту. Нізкая змяняльнасць і адсутнасць матэрыяльнай матывацыі ў працы спецыялістаў перашкаджалі абнаўленню кадравага патэнцыялу і развіццю эканомікі БССР. З 1985 г. у сувязі з правядзеннем палітыкі «паскарэння і перабудовы» спрабавалі шляхам вылучэння на кіруючыя пасады новых работнікаў правесці працэс «амаладжэння» кадравага патэнцыяла краіны, але гэтага не адбылося таму, што сістэма рэалізацыі кадравай палітыкі заставалася ранейшай.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Гісторыя Беларусі: у 6 т. Т. 6: Беларусь у 1946–2009 гг. / Л. Лыч [і інш.]; рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Современная школа; Экоперспектива, 2011. – 728 с.
2. 40 лет Могилевскому государственному университету продовольствия / редкол.: В. А. Шаршунов (пред.). – Минск: БГУ, 2013. – 463 с.
3. **Пушкін, І. А.** Кадравы патэнцыял прамысловасці ўсходніх рэгіёнаў БССР (1944–1991): манаграфія / І. А. Пушкін, А. Р. Агееў. – Магілёў: БДУТ, 2022. – 302 с.

4. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 1039.
5. Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднанняў Магілёўскай вобласці (ДАГАМаг). – Ф. 9. Воп. 149. Спр. 15.
6. Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці (ДАВц). – Ф. 1-п. Воп. 124. Спр. 8.
7. ДАГАМаг. – Ф. 9. Воп. 162. Спр. 12.
8. ДАВц. – Ф. 1-п. Воп. 161. Спр. 28.
9. НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 575.
10. НАРБ. – Ф. 7. Воп. 10. Спр. 2274.

УДК 94(450) + 32(450)

Н. М. Савченко

ПРОБЛЕМА ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА ПЕРВОЙ ИТАЛЬЯНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В РОССИЙСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Аннотация. Освещена проблема политического кризиса Первой Итальянской Республики в первой половине 1990-х гг. в российской историографии. Несмотря на проявляемый исследователями интерес к истории Италии, отмечается, что данная тема представлена фрагментарно.

Ключевые слова: Италия, итальянистика, политический кризис, российская историография.

Исследователи Российской Федерации всегда проявляли неугасающий интерес к истории Италии, ее политическому и социально-экономическому развитию в послевоенный период, а также внешней политике и российско-итальянским отношениям. В результате были изданы сотни научных работ. В них были детально проанализированы такие проблемы, как становление и функционирование государственных институтов; наследие антифашистского движения Сопротивления; основные этапы и тенденции политической борьбы в Италии; трансформация традиционных итальянских партий и движений; проявление регионалистских и сепаратистских тенденций, терроризм и борьба с мафией. Такие ученые, как В. П. Любин, И. Б. Левин, И. В. Григорьева, Н. П. Комолова, Ю. П. Лисовский, К. Г. Холодковский, внесли значительный вклад в изучение проблем итальянской истории послевоенного периода. З. П. Яхимович и Н. Ю. Попов занимались проблемой создания и деятельности итальянского парламента. Вопросы внешней политики Италии второй половины XX в. изучали такие ученые, как Т. В. Зонова, О. Н. Барабанов, Н. К. Арбатова, О. В. Муромцева, Е. А. Матвеева и др.

При освещении ключевых проблем итальянской истории российские исследователи учитывают особенности развития общественных и государственных институтов, региональную специфику, традиционные устои итальянской политической культуры.